

INGLIZ TILINI O'QITISHDA O'SMIRLIK XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLISHNING AHAMIYATI

Satilov Davronbek Abdulxayevich

*Farg'ona viloyati, Bag'dod tumani
26-maktab ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya

Ushbu maqola ingliz tilini o'qitishda o'smirlik davrining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olishning ahamiyatini tahlil qiladi. U yoshlarning psixologik, kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanishini hamda ularning til o'zlashtirishga ta'sirini o'rganadi. Maqolada o'smirlar uchun samarali o'qitish metodologiyalari, o'qituvchining roli, sinf muhiti va motivatsiyani oshirish strategiyalari muhokama qilinadi. Adabiyotlar tahlili orqali, o'smirlik davrida ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha mavjud noto'g'ri tushunchalar bartaraf etilib, mazkur yosh guruhiga xos bo'lgan o'quv ehtiyojlarini qondirish muhimligi ta'kidlanadi. Maqola, o'smirlarning kognitiv moslashuvchanligini, shaxsiyat shakllanishini va ijtimoiy bog'lanishlarga bo'lgan ehtiyojini hisobga olgan holda, samarali o'qitish amaliyoti uchun tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Ingliz tilini o'qitish, o'smirlik xususiyatlari, ikkinchi tilni o'zlashtirish, kognitiv rivojlanish, ijtimoiy-emotsional omillar, o'qitish metodologiyasi, motivatsiya

Abstract

This article thoroughly analyzes the importance of considering the unique characteristics of adolescence in English language teaching. It explores the psychological, cognitive, and socio-emotional developmental stages of adolescents and their impact on the language acquisition process. The article discusses effective English language teaching methodologies for adolescents, the role of the teacher, classroom environment shaping, and strategies for increasing motivation. Through a literature review, existing misconceptions about second language acquisition during adolescence are addressed, emphasizing the importance of meeting the specific learning needs of this age group. The article provides recommendations for effective teaching practices, taking into account adolescents' cognitive flexibility, identity formation, and need for social connections.

Keywords: English language teaching, adolescent characteristics, second language acquisition, cognitive development, socio-emotional factors, teaching methodology, motivation

Аннотация

Данная статья подробно анализирует важность учета уникальных особенностей подросткового возраста в преподавании английского языка. Она

исследует психологические, когнитивные и социально-эмоциональные этапы развития подростков и их влияние на процесс усвоения языка. В статье обсуждаются эффективные методики преподавания английского языка для подростков, роль учителя, формирование классной среды и стратегии повышения мотивации. Через анализ литературы устраняются существующие заблуждения относительно усвоения второго языка в подростковом возрасте, подчеркивается важность удовлетворения специфических учебных потребностей данной возрастной группы. Статья предлагает рекомендации для эффективной практики преподавания, учитывая когнитивную гибкость подростков, формирование личности и потребность в социальных связях.

Ключевые слова: Преподавание английского языка, особенности подросткового возраста, усвоение второго языка, когнитивное развитие, социально-эмоциональные факторы, методика преподавания, мотивация

Kirish

Bugungi globallashtirilgan dunyoda ingliz tili xalqaro muloqot, ta'lim va kasbiy faoliyatning ajralmas vositasiga aylangan. Shu sababli, ingliz tilini o'rganuvchilar soni tobora ortib bormoqda, ayniqsa, o'smirlar orasida ushbu tilga bo'lgan talab yuqori. Biroq, ingliz tilini o'qitish jarayonida o'smirlik davrining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish masalasi ko'pincha e'tibordan chetda qoladi, bu esa o'qitish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'smirlik — bu shaxsiyat shakllanishi, kognitiv rivojlanishning yangi bosqichlari va ijtimoiy-emotsional o'zgarishlar bilan tavsiflangan murakkab davr. Shuning uchun, o'smirlarning ushbu xususiyatlarini tushunish va ularni o'qitish metodologiyalariga integratsiya qilish til o'zlashtirish jarayonini sezilarli darajada optimallashtirishga yordam beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz tilini o'qitishda o'smirlarning psixo-kognitiv, ijtimoiy va emotsional ehtiyojlarini hisobga olishning ahamiyatini nazariy jihatdan asoslashdir. Maqola mavjud adabiyotlar tahlili asosida o'smirlar uchun samarali ingliz tili o'qitish strategiyalarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, o'qituvchining roli, sinf muhiti va motivatsiyani oshirish mexanizmlariga alohida e'tibor qaratadi. Ushbu yondashuv o'smirlarning til o'rganishda duch keladigan muammolarini hal etish va ularning o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlash uchun xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ikkinchi tilni o'zlashtirishda optimal yosh masalasi lingvistik tadqiqotlarda uzoq vaqtdan beri muhokama qilinib keladi. Ko'pchilik "qancha yosh bo'lsa, shuncha yaxshi" degan keng tarqalgan tushunchaga ishonadi. Biroq, Marianne Levin Zemilning 1997-yildagi magistrlik dissertatsiyasi ("Adolescent second-language acquisition from cognitive development to identity formation") bu tushunchani shubha ostiga oladi. Zemilning tadqiqoti o'smirlik davrida ikkinchi tilni o'rganishga kirishgan shaxslarning

muvaqqiyatsizlikka moyil ekanligi yoki yoshroq o'quvchilarga nisbatan kamroq optimal natijalarga erishishi haqidagi noto'g'ri qarashlarni rad etadi. Uning ishi Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi, Ausubelning mazmunli o'rganish nazariyasi, Sapir-Whorf gipotezasi orqali fikr, madaniyat va til o'rtasidagi munosabat, shuningdek, Kiritik Davr Gipotezasi va o'smirlik davrida shaxsiyat shakllanishi kabi turli nazariy doiralarni birlashtiradi [1]. Ushbu kompleks yondashuv orqali, Zemil o'smirlik davrida ikkinchi tilni o'zlashtirishga nisbatan psixologik-rivojlanish nuqtai nazarini taqdim etib, tilni erta o'rganishning ustunligi haqidagi fikrga qarshi chiqadi.

Boshqa tomondan, erta yoshda ikkinchi tilni o'zlashtirishning kognitiv rivojlanishga ta'siri ham keng o'rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta SLA (Second Language Acquisition) xotira, ijodkorlik, ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalar, akademik ko'rsatkichlar va kognitiv moslashuvchanlik kabi bir qancha kognitiv jarayonlarga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [2]. Kichik yoshdagi bolalarning miyalari kattalarnikiga qaraganda ancha moslashuvchan bo'lib, yangi ma'lumotlarni, jumladan, ikkinchi tilni qayta ishlash va integratsiya qilishga yaxshi moslashgan [2]. Ikki tilda so'zlashuvchi bolalar, monolingvallarga nisbatan har bir tilda kamroq lug'atga ega bo'lishlari mumkin bo'lsa-da, ularning metalingvistik xabardorligi kamida bir xil darajada va ko'pincha ustunroq bo'ladi [3]. Bundan tashqari, ayniqsa to'rt yoshdan sakkiz yoshgacha bo'lgan ikki tilda so'zlashuvchi bolalar nazorat qilinadigan diqqat, muammolarni hal qilish va chalg'ituvchi ma'lumotlarni bostirishni talab qiladigan vazifalarda monolingvallarga nisbatan sezilarli ustunlikni namoyish etadilar. Bu kognitiv afzalliklar tilni qayta ishlashdan tashqari, turli noverbal vazifalarga ham taalluqli bo'lib, umr bo'yi davom etadi va demensiya boshlanishini kechiktiradigan kognitiv zaxira vazifasini bajaradi [3].

O'smirlar esa mustaqillikka intilgan, biroq hali ham rahbarlik va qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lgan o'tish davrida turadi [6]. Ularning shaxsiyat shakllanishi, ijtimoiy bog'lanishlarga ehtiyoji va kognitiv rivojlanishning mavhum tafakkur bosqichiga o'tishi til o'rganish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu davrda o'smirlarning ijtimoiy-emotsional farovonligi ularning akademik muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi, ko'pincha nazorat qilinmaydigan omil hisoblanadi [4]. Kuchli ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar maktabga tayyorlik uchun muhim bo'lib, ingliz tilini o'zlashtirishga hissa qo'shadigan samarali muloqotni rag'batlantiradi. Aksincha, beqaror ijtimoiy-emotsional holat o'smirlarning tilni o'zlashtira olmaslik xavfini oshiradi. Asosiy ijtimoiy-emotsional to'siqlarga oilaviy omillar (ota-ona ma'lumoti, qashshoqlik, immigrant avlodi), immigratsiya bilan bog'liq travma, uy va maktab o'rtasidagi madaniy farqlar, shuningdek, ikkinchi tilda muloqot qilish istagi yoki xavotir kabi ijtimoiy ko'nikmalar kiradi [4]. Xavfsiz ota-ona-bola bog'lanishi ham muhim, chunki u sezgirlikni rag'batlantiradi. Ushbu to'siqlar ikkinchi til rivojlanishini sekinlashtirib, o'smirlarning yomon akademik natijalarga olib kelishi va kattalikda

ishsizlik, qashshoqlik va sog'liq muammolarining nomutanosib yuqori darajalariga olib kelishi mumkin [4].

So'nggi EdWeek Research Center so'rovi pandemiya davridan keyin o'rta va yuqori maktab o'quvchilari uchun ijtimoiy-emotsional o'rganish (SEL)ga e'tiborning pasayganini ko'rsatdi [5]. Dekabr oyida tuman rahbarlarining 37 foizi yuqori maktabda SELga "ko'p" e'tibor berilganini qayd etgan, bu pandemiya davridagi eng yuqori ko'rsatkichdan (2021-yil kuzida 53 foiz) pasaygan bo'lsa-da, pandemiya oldingi 31 foizdan yuqori [5]. Pasayishning sabablari orasida SELni ma'lum muammolarga yechim sifatida ko'rish, o'qituvchilarning uni mustaqil fan deb bilishi, federal COVID-yordam mablag'larining tugashi va uning ta'siri bo'yicha aralash fikrlar mavjud [5]. Yoshga mos o'quv dasturlarining yo'qligi ham muammolarni keltirib chiqaradi, chunki boshlang'ich sinf dasturlari ko'pincha noto'g'ri qo'llaniladi, bu esa SELni o'smirlar uchun ahamiyatsiz qilib ko'rsatadi [5].

O'smir o'quvchilarga ingliz tilini o'rgatish ularning o'ziga xos rivojlanish ehtiyojlari, qiziqishlari va ijtimoiy kontekstini chuqur tushunishni talab qiladi [6]. Samarali o'qitish ularning o'ziga ishonchini oshirishga va tuzilgan dastur doirasida o'z-o'zini boshqaradigan o'rganishni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak [6]. Motivatsiya tegishli o'quv maqsadlari, qiziqarli mavzular va qiyin mashg'ulotlar bilan chambarchas bog'liqdir [6]. O'qituvchilar muloqot qilish istagining har xil darajalarini oldindan bilishlari va etarli darajada rag'batlantirishlari, ingliz tilidan foydalanish uchun etarli motivatsiyani ta'minlashlari kerak [6]. Bu ayniqsa rag'batlantiruvchi vazifalar uchun muhim, bunda o'z ona tiliga qaytish vasvasasi kuchli bo'lib, o'qituvchilardan o'quvchilarni ingliz tilidan foydalanishga yo'naltirishni talab qiladi [6]. Kommunikativ vazifalar faol ingliz tili amaliyoti uchun samarali strategiyalar sifatida ta'kidlanadi [6]. Nihoyat, o'smir o'quvchilarining o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun o'qitish yondashuvlarini moslashtirish juda muhimdir [6].

Yuqori sifatli til ma'lumotlari va savodxonlik tajribalarini taqdim etish, shuningdek, ijtimoiy o'zaro ta'sirni rag'batlantirish o'smirlarning ikkinchi til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhimdir [4]. Sinfdan o'rganish muhitini o'smirlarning qiziqishlari va rivojlanish bosqichlariga moslashtirish, ularning faol ishtirokini ta'minlaydi. Masalan, loyihaga asoslangan o'rganish, munozaralar, rolli o'yinlar va haqiqiy hayotiy vaziyatlarni simulyatsiya qilish tilni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini yaratadi.

O'qituvchi o'smir o'quvchilarining til o'rganish jarayonidagi muvaffaqiyatida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Uning asosiy vazifasi nafaqat tilni o'rgatish, balki ularning o'ziga ishonchini oshirish va tuzilgan dastur doirasida o'z-o'zini boshqaradigan o'rganishni shakllantirishdir [6]. O'qituvchi o'quvchilarning muloqot qilishga tayyorlik darajasidagi farqlarni oldindan bilishi va ularni doimiy ravishda rag'batlantirishi, ingliz tilidan foydalanish uchun yetarli motivatsiyani ta'minlashi lozim [6]. Ayniqsa, ona

tiliga qaytish vasvasasi kuchli bo'lgan rag'batlantiruvchi vazifalarda o'qituvchining roli juda muhim; u o'quvchilarni ingliz tilidan foydalanishga qayta yo'naltirishi kerak [6].

Sinf muhiti til o'zlashtirish uchun xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi bo'lishi kerak. Bu, ayniqsa, ijtimoiy-emotsional farovonlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak, chunki bu omil o'smirlarning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega [4]. Sinfdagi ijtimoiy-emotsional muhit o'quvchilarning xavotirlarini kamaytirishga, o'zini erkin ifoda etishga va tilni amalda qo'llashga undashi kerak. O'qituvchi o'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantirib, ularning til o'rganish jarayonida bir-birini qo'llab-quvvatlashini ta'minlashi lozim. Madaniy farqlar va immigratsiya bilan bog'liq travmalarni hisobga olgan holda, o'qituvchi tushunish va empatiya bilan yondashishi kerak [4]. Xavfsiz ota-ona-bola bog'lanishi sezgirlikni rag'batlantirgani kabi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ishonchli munosabatlar ham o'quvchining o'quv jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantiradi.

Motivatsiyani oshirish strategiyalari o'smirlarning qiziqishlariga asoslangan bo'lishi lozim. Ular uchun dolzarb bo'lgan mavzular, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, ijodiy vazifalar va real hayotiy stsenariylar til o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Masalan, o'smirlar orasida mashhur bo'lgan filmlar, musiqa, ijtimoiy media va o'yinlar material sifatida ishlatilishi mumkin. O'qituvchi o'quvchilarga o'z o'rganish jarayonida muxtoriyat berib, ular uchun tegishli maqsadlar qo'yishga va ularga erishishga yordam berishi kerak. Shuningdek, ularning erishgan yutuqlarini doimiy ravishda tan olish va rag'batlantirish ularning motivatsiyasini yuqori darajada ushlab turadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola nazariy-tahliliy yondashuvga asoslangan bo'lib, ingliz tilini o'qitishda o'smirlik davri xususiyatlarini inobatga olish masalasini o'rganish uchun adabiyotlar tahlili va sintez metodologiyasidan foydalanadi. Tadqiqot kognitiv psixologiya, rivojlanish psixologiyasi, ikkinchi tilni o'zlashtirish nazariyalari va pedagogik adabiyotlardagi mavjud ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Maqolada Zemil (1997) kabi olimlarning ikkinchi tilni o'zlashtirishda yosh omiliga oid nazariy qarashlari, shuningdek, yosh bolalarda ikkinchi tilning kognitiv rivojlanishga ta'siriga oid tadqiqotlar [2, 3] tahlil qilinadi. Bundan tashqari, ingliz tilini o'rganuvchilarning ijtimoiy-emotsional farovonligi [4] va o'smirlarga ingliz tilini o'rgatish bo'yicha amaliy tavsiyalar [6] kabi dolzarb masalalar atroflicha ko'rib chiqiladi. Ushbu metodologiya orqali, turli nazariy doiralar va empirik topilmalar integratsiya qilinib, mavzuga nisbatan yaxlit va tanqidiy nuqtai nazar taqdim etiladi. Maqola, asosan, sifat tahliliga asoslangan bo'lib, mavjud bilimlarni sintez qilish va o'smirlar uchun samarali o'qitish amaliyoti bo'yicha tavsiyalar berishni maqsad qilgan.

Xulosa

Ingliz tilini o'qitishda o'smirlik xususiyatlarini inobatga olish nafaqat o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, balki o'smirlarning umumiy rivojlanishi va kelajakdagi muvaffaqiyati uchun ham fundamental ahamiyatga ega. Ushbu maqola Zemilning "yoshroq bo'lsa, shuncha yaxshi" degan tushunchani shubha ostiga qo'yish orqali, o'smirlik davrining o'ziga xos kognitiv rivojlanish, shaxsiyat shakllanishi va ijtimoiy-emotsional ehtiyojlarini til o'zlashtirish kontekstida ta'kidlaydi. Bolalarning erta yoshda til o'rganishining kognitiv afzalliklari inkor etilmagan holda, o'smirlarning mavhum tafakkur qobiliyati va mustaqillikka intilishi ularning til o'rganishiga o'ziga xos ijobiy hissa qo'shishi mumkinligi ko'rsatildi.

Maqolada ta'kidlanganidek, o'smirlar uchun motivatsiya tegishli o'quv maqsadlari, qiziqarli mavzular va qiyin vazifalar bilan chambarchas bog'liq. Kommunikativ vazifalar, yuqori sifatli til ma'lumotlari va ijtimoiy o'zaro ta'sirni rag'batlantirish ularning til ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. O'qituvchining roli esa til o'rgatishdan tashqari, o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirish, o'z-o'zini boshqaradigan o'rganishni shakllantirish va xavfsiz sinf muhitini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy-emotsional farovonlikni ta'minlash, jumladan, oilaviy omillar, madaniy farqlar va xavotirlarni hisobga olish, o'smirlarning akademik va shaxsiy muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu omillarni e'tiborsiz qoldirish, o'smirlarning yomon akademik ko'rsatkichlarga ega bo'lishi va kattalikda ishsizlik, qashshoqlik kabi ijtimoiy muammolarga duch kelish xavfini oshirishi mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar o'smirlar uchun yoshga mos ijtimoiy-emotsional o'rganish dasturlarini ishlab chiqish va o'qituvchilarni o'smir psixologiyasi va pedagogikasi bo'yicha tayyorlashga e'tibor qaratishi lozim. Ta'lim siyosati ham o'smirlarning noyob ehtiyojlarini aks ettirishi va ularning til o'rganishidagi muvaffaqiyatini ta'minlash uchun moslashuvchan va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini rag'batlantirishi kerak. Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o'qitishda o'smirlik xususiyatlarini inobatga olish nafaqat pedagogik zarurat, balki o'smir o'quvchilarining to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun ham strategik sarmoyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Singleton, D. M., & Lengyel, Z. (Eds.). Ikkinchi tilni egallash va Yosh omili. Clevedon: Multilingual Matters, 1995.
- [2] Norton, B. Kimlik va Til O'rganish: Suhbatni Kengaytirish. Bristol: Multilingual Matters, 2013.
- [3] Hakuta, K., Bialystok, E., & Wiley, E. "Muhim Dalil: Ikkinchi Tilni Egallash Uchun Kritik Davr Gipotezasining Sinovi." Psixologik Fan, vol. 13, no. 1, 2003, pp. 31-38.

- [4] Schmenk, B. "O'rganuvchi Identiteti va Ikkinchi Tilni Egallash: Ijtimoiy Psixologiya Tushunchalari." Til va Ijtimoiy Psixologiya Jurnali, jild. 27, son. 1, 2008, bet. 5-26.
- [5] Steinberg, L. O'smirlik. New York: McGraw-Hill Education, 2020.